Materiallar to'plami · Conference Proceedings
"ZAMONAVIY TADQIQOTLAR VA BARQAROR RIVOJLANISH" respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi
04 August 2026
UDK 37
PEDAGOGIKA

BO'LAJAK O'QITUVCHILARDA INTRAPERSONAL INTELLEKTNI RIVOJLANTIRISHNING ILMIY-METODIK TIZIMI

Alisher Xoldorovich Rayimov*
Farg'ona jamoat salomatligi tibbiyot instituti preventiv tibbiyot asoslari, jamoat salomatligi, jismoniy tarbiya va sport kafedrasi katta o'qituvchisi
✉ alishsherr79@gmail.com

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada bo'lajak o'qituvchilarda intrapersonal intellektni rivojlantirishning ilmiy-metodik tizimi, uning nazariy asoslari, tarkibiy komponentlari hamda pedagogik shart-sharoitlari tahlil qilingan. Zamonaviy oliy ta'lim sharoitida bo'lajak pedagoglarning nafaqat kasbiy bilim va ko'nikmalarini, balki o'zini anglash, refleksiv fikrlash, emotsional o'zini boshqarish, mustaqil qaror qabul qilish va kasbiy o'zini rivojlantirish kompetensiyalarini shakllantirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Tadqiqot davomida kompetensiyaviy, refleksiv, konstruktiv va metakognitiv yondashuvlar asosida intrapersonal intellektni rivojlantirishning ilmiy-metodik modeli ishlab chiqildi. Mazkur model motivatsion, kognitiv, refleksiv, emotsional-regulyativ hamda faoliyat komponentlarining o'zaro integratsiyasiga asoslanadi. Tadqiqot natijalari bo'lajak o'qituvchilarda o'zini anglash, o'z faoliyatini tahlil qilish, kasbiy refleksiya va uzluksiz o'zini rivojlantirish kompetensiyalarini shakllantirishda taklif etilgan ilmiy-metodik tizim samarali ekanligini nazariy jihatdan asoslaydi.

Kalit so'zlar

intrapersonal intellekt, bo'lajak o'qituvchi, refleksiya, metakognitsiya, kasbiy kompetentlik, o'zini anglash, pedagogik texnologiyalar.

DOI: 10.5281/zenodo.21743058

Kirish

Jahon ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar pedagog kadrlarni tayyorlash mazmunini tubdan takomillashtirishni talab etmoqda. XXI asrda o'qituvchi nafaqat o'z fanini mukammal biluvchi mutaxassis, balki o'z faoliyatini tahlil qila oladigan, refleksiv fikrlovchi, emotsional jihatdan barqaror hamda uzluksiz o'zini rivojlantirishga qodir shaxs bo'lishi zarur. Shu bois oliy ta'lim muassasalarida bo'lajak o'qituvchilarda intrapersonal intellektni rivojlantirish dolzarb ilmiy-pedagogik muammolardan biri sifatida e'tirof etilmoqda.

Intrapersonal intellekt shaxsning o'z his-tuyg'ularini anglash, ichki motivlarini boshqarish, kuchli va zaif tomonlarini baholash hamda o'z rivojlanish strategiyasini mustaqil belgilash qobiliyatini ifodalaydi. Mazkur sifat pedagog kasbiy kompetentligining muhim tarkibiy qismi bo'lib, ta'lim jarayonida yuzaga keladigan murakkab vaziyatlarni tahlil qilish, samarali pedagogik qarorlar qabul qilish va innovatsion faoliyatni amalga oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

O'zbekiston Respublikasida oliy ta'limni modernizatsiya qilish, bo'lajak pedagoglarning kasbiy kompetentligini rivojlantirish hamda xalqaro standartlarga mos kadrlar tayyorlashga qaratilgan islohotlar intrapersonal intellektni rivojlantirish metodikasini ilmiy asoslash zaruratini yuzaga keltirmoqda. Shu jihatdan mazkur tadqiqot bo'lajak o'qituvchilarning shaxsiy va kasbiy rivojlanishini ta'minlovchi ilmiy-metodik tizimni ishlab chiqishga qaratilganligi bilan dolzarb hisoblanadi.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqotda quyidagi metodlardan foydalanildi:

- tizimli tahlil;
- qiyosiy tahlil;
- pedagogik modellashtirish;
- refleksiv yondashuv;
- kompetensiyaviy yondashuv;
- konstruktiv pedagogika;
- metakognitiv tahlil.

Nazariy asos sifatida Gardner (1983), Dewey (1933), Schön (1983), Kolb (1984), Zimmerman (2002) hamda Vygotskiylarning ilmiy qarashlari o‘rganildi.

Tadqiqot natijalari

Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, intrapersonal intellekt quyidagi tarkibiy komponentlardan tashkil topadi:

- motivatsion;
- kognitiv;
- refleksiv;
- emotsional-regulyativ;
- aksiologik;
- rivojlantiruvchi komponent.

Mazkur komponentlar bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy kompetentligini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Taklif etilgan ilmiy-metodik tizim quyidagi bloklardan iborat:

1. Maqsadli blok.
2. Mazmuniy blok.
3. Metodik blok.
4. Diagnostik blok.
5. Natijaviy blok.

Ushbu tizim refleksiv kundalik, portfolio, keys-stadi, trening, SWOT tahlil, ”Self-Reflection”, ”Case-study”, ”Mind Mapping”, ”Peer Assessment”, ”Self Assessment” kabi metodlar asosida amalga oshiriladi.

Muhokama

Howard Gardner nazariyasiga ko‘ra, intrapersonal intellekt shaxsning o‘z his-tuyg‘ularini anglash, ichki motivlarini tushunish va o‘z xatti-harakatlarini boshqarish qobiliyatidir.

Bugungi kunda OECD hamda UNESCO tomonidan ham XXI asr kompetensiyalari tarkibida aynan self-awareness va self-management alohida kompetensiya sifatida e’tirof etilgan.

Shuningdek, refleksiv pedagogika konsepsiyasida o‘qituvchining professional rivojlanishi o‘z faoliyatini tahlil qilish orqali amalga oshishi ta’kidlanadi.

Mazkur ilmiy-metodik tizim aynan shu nazariyalarning integratsiyasiga asoslangan.

Taklif etilayotgan ilmiy-metodik model

Model quyidagi bosqichlardan iborat:

Diagnostika

Motivatsiya

O‘zini anglash

Refleksiya
Metakognitiv boshqaruv
Kasbiy rivojlanish
Monitoring va baholash

Mazkur model bo‘lajak o‘qituvchilarda mustaqil o‘rganish, emotsional barqarorlik va kasbiy moslashuvchanlikni oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari quyidagilarni ko‘rsatdi:

- intrapersonal intellekt pedagogning professional kompetentligining asosiy tarkibiy qismi hisoblanadi;
- ilmiy-metodik tizim refleksiya, metakognitsiya va emotsional boshqaruv integratsiyasiga asoslanadi;
- ishlab chiqilgan model bo‘lajak o‘qituvchilarda o‘zini rivojlantirish kompetentligini shakllantirish imkonini beradi;
- mazkur metodika oliy ta’lim muassasalarida ”Pedagogika”, ”Falsafa”, ”Psixologiya” hamda pedagogik amaliyot jarayonlarida samarali qo‘llanishi mumkin.

Mavzuga oid ilmiy adabiyotlar tahlili

Intrapersonal intellekt tushunchasi dastlab H. Gardner tomonidan ko‘p qirrali intellekt nazariyasi doirasida asoslab berilgan. Olimning fikricha, intrapersonal intellekt shaxsning o‘z ichki dunyosini anglash, his-tuyg‘ularini boshqarish va shaxsiy rivojlanish strategiyasini belgilash imkonini beruvchi intellekt turidir.

D. Goleman tomonidan ishlab chiqilgan emotsional intellekt nazariyasida ham o‘zini anglash va o‘zini boshqarish kompetensiyalari professional muvaffaqiyatning muhim omillari sifatida baholanadi. Ayniqsa pedagogik faoliyatda emotsional barqarorlik va refleksiya o‘qituvchining kasbiy samaradorligini oshiruvchi omillar sifatida e’tirof etiladi.

J. Dewey va D. Schön ilmiy qarashlarida refleksiya o‘qituvchining kasbiy rivojlanish mexanizmi sifatida talqin qilinadi. Ularning fikricha, pedagog o‘z faoliyatini muntazam tahlil qilishi, mavjud muammolarni baholashi va yangi tajribalarni shakllantirishi lozim.

B. Zimmermanning o‘zini boshqarib o‘qitish nazariyasida esa metakognitiv ko‘nikmalar, o‘z faoliyatini rejalashtirish va nazorat qilish shaxs rivojlanishining asosiy omili sifatida ko‘rsatiladi.

Shu bilan birga, mahalliy pedagog olimlarning ilmiy tadqiqotlarida bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy kompetentligini rivojlantirish masalalari yoritilgan bo‘lsa-da, intrapersonal intellektni rivojlantirishning yaxlit ilmiy-metodik tizimi yetarli darajada ishlab chiqilmagan. Mazkur holat ushbu tadqiqotning ilmiy yangiligi va amaliy ahamiyatini belgilaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar Foydalanilgan adabiyotlar

1. Gardner H. *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences*. New York: Basic Books, 1983.
2. Gardner H. *Multiple Intelligences: New Horizons*. New York: Basic Books, 2006.
3. Schön D. *The Reflective Practitioner*. New York: Basic Books, 1983.
4. Dewey J. *How We Think*. Boston: D.C. Heath, 1933.
5. Kolb D. *Experiential Learning*. Englewood Cliffs: Prentice Hall, 1984.
6. Zimmerman B. *Becoming a Self-Regulated Learner*. Theory Into Practice, 2002.
7. Vygotsky L.S. *Mind in Society*. Harvard University Press, 1978.
8. Bandura A. *Self-Efficacy*. New York: Freeman, 1997.
9. OECD. *Future of Education and Skills 2030*. Paris: OECD Publishing, 2019.
10. UNESCO. *Reimagining Our Futures Together*. Paris: UNESCO, 2021.
11. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi PF–5847-son Farmoni.
12. O‘zbekiston Respublikasining ”Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. 2020.